

“Indian Agriculture and New Agriculture Acts”

EDITED BOOK

In Collaboration with

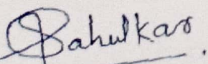
Phulsing Naik Mahavidalaya, Pusad Dist.-Yavatmal
B. S. Patil Mahavidyalaya, Paratwada Dist. – Amravati
Jagadamba Mahavidyalaya, Achalpur Dist.-Amravati
Arts, Commerce and Science College, Maregaon Dist.-Yavatmal
Shri V. N. Arts and A. N. Commerce College Mangrulpir Dist.-Washim

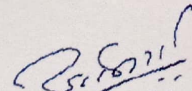

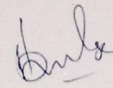
This is certify that Dr./Mr./Mrs **प्रा. पुरुषोत्तम मधुकर कुटे**
of ..... कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, चिखलदरा ..... has Contributed
Chapter/Research Article in “**Indian Agriculture and New Agriculture Acts**” published on 28 September,
2021. With ISBN No. 978-81-951599-7-0

He / She Contributed Book Chapter / Research Paper entitled .....

सिंचन आणि कृषी विकास .....

Eagle-Leap Printers and
Publishers Pvt. Ltd.
Publisher

Mr. Bhushan S. Mangate
Chief Editor

Dr. Nandkishor N. Dhondge
Co-Editor

Indian Agriculture & New Agriculture Acts

Volume III

In Collaboration with

Phulsing Naik Mahavidyalaya,
Pusad Dist.-Yavatmal

Jagadamba Mahavidyalaya
Achalpur Dist.- Amravati

B. S. Patil Mahavidyalaya,
Partwada Dist.- Amravati

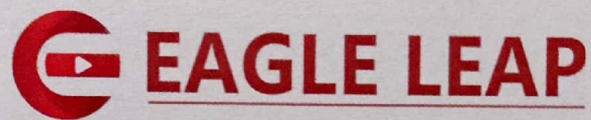
Arts, Com. & Sci. College,
Maregaon Dist. Yavatmal

**Shri V.N. Arts &
A.N.Comm. College,**
Mangrulpir Dist.-Washim

 EAGLE LEAP

Publishing Year : Sept. 2021

PRINTING & PUBLISH

EAGLE LEAP PRINTER'S AND PUBLISHER PVT. LTD.

Office No. 28, Vishal residency,
Kasarwadi Pune - 411034

Contact : **7083766990 / 8600071634**

Email : eagleleap.pp@mail.com

Publisher

Eagle Leap Printers & Publisher Pvt.ltd

ISBN : 978-81-951599-7-0

PUBLISHING DATE : 30/09/2021

ISBN 978-81-951599-7-0

9 788195 159970

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form on by an electronic or mechanical means, including information storage and retrieval systems, without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

INDEX

Sr.N.	Name of participants	Title of paper	P. No.
1.	Mr. Vishwanath P. Hissal,	New Agricultural Act and Impact on Indian Agriculture	4
2.	Memon Sohel Mohd Yusuf, Dr. Kathar Ganesh. N.	New Agriculture Act And Empowerment Of Farmers	11
3.	Dr. Sanjay Ramkrushna Bhoyar	Performance of Institutional Finance for Agricultural Development	21
4.	Dr. Pravin P. Kulkarni	Indian Agriculture: Performance And Challenges	30
5.	Dr Kailas .Arjunrao Thombre, Dr Sannake A.C	Indian Agricultural Labour	38
6.	Abhinav Raosaheb Pundkar	New Agriculture Act And Contract Farming	50
7.	Dr. Prashant S. Vairalkar	Agriculture Sector of Indian Economy	54
8.	Qureshi Shaikh Nawaz Shaikh Nazeer, Dr Padmapani Bhagwan Sawai	New Agriculture Act And Contract Farming	61
9.	Dr. Subhash P. Jadhao	Concept of Agriculture Marketing And Its On Agriculture Sector	69
10.	Mr. Sandip Balu Rathod	Agriculture Marketing And Rural Development	75
11.	Dr Memon Ubed Yusuf,	The Aggravating Crisis of the Indian Agricultural Sector with Emphasis on the New Indian Agricultural Bills	82
12.	Sangeeta Patel.	Faced By Farmers And Significance Of Micro - Finance In India Challenges	90
13.	Dr. Bapurao D. Watode	A Review on Indian Agriculture and Labor Problem	95
14.	Dr Vinod Ratiram Bansile , Dr Laxminarayan Chandryya Kurpatwar,	Impact of India's New Farm Act, 2020 on Farmers and Markets	102

15.	Prof. Santosh M. Chavhan	Recent Agriculture Development and Its Issue	107
16.	Dr. Suraj K. Rodde	Indian Agriculture and Financial Institutions	115
17.	Dr. Kishor P. Bholane	Recent Trends and Prospects for Agricultural Marketing in India	122
18.	Dr. Lakshkaushik Dattatraya Puri	The Essentials of Accounting for Farming and Agriculture	129
19.	Prof. Dinesh Mahadeo Dhage	Recent Agriculture Development and Its Issue	137
20.	Prof. Ganesh. S. Kiroche,	Impact of Globalization on Indian Agriculture Sector	143
21.	Dr. Laxman Kisan Karangale	Roll Of Agriculture In Indian Economy	147
22.	Prof. Dr. Waman N. Wirkhade	Economic Reform and Agriculture	158
23.	Dr. Sandeep B. Gaikwad, Dr. Sandeep Laxman Kotkar	Agricultural Bill 2020	167
24.	श्री. दत्ता बन्सीराम जाधव	कृषी सुधारणा विधेयक : फायदे व तोटे	172
25.	प्रा. डॉ. एन. एन. धोंगडे	नवीन कृषी कायदे - अपेक्षा आणि वास्तव	178
26.	पुरुषोत्तम कुटे	सिंचन आणि कृषी विकास	185
27.	प्रा. एस. बी. कर्डक	कृषी विपणन	189
28.	डॉ. सुनिल राठोड	भारतीय कृषी सुधारणा विधेयकाचे फायदे आणि तोटे	196
29.	डॉ. शशिकांत लक्ष्मणराव भोज	भारतीय शेती आणि कामगार	202

30.	डॉ. मनीष नरेशराव मोहरील	नवीन कृषी धोरण	212
31.	प्रा. संतोष एकनाथ कर्डक	कृषी विपणन	219
32.	प्रा. डॉ. गजानन लिंबाराव सोडनर	महाराष्ट्रातील शेती आणि कामगार	227
33.	डॉ. मनिषा कारभारी आहेर	कृषी विपणन आणि ग्रामीण विकास	233
34.	डॉ. दिपक निव्वृती कारे	नवीन कृषी कायदे आणि करार शेती	241
35.	डॉ. सुरेश डी. गवळी	नई कृषी नीती २०२० के पक्ष और विपक्ष	249
36.	प्रा. डॉ. रुपेश एम. कुन्हेकर	जुना, नविन कृषी कायदा व शेतकरी	254
37.	Mr. Rahul O. Oza	Opportunities and Challenges in Agriculture Startup	261

प्रा. पुस्तोत्तम मधुकट कुटे
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
चिखलदरा, जि. अमरावती.

गोष्टवारा :

शुभारत हा कृषी प्रधान देश आहे. शेतीचा विकास हा आर्थिक विकासातील गाभा आहे. देशाच्या आर्थिक विकासात शेतीची भूमिका अत्यंत महत्वाची आहे. देशातील जवळजवळ ६०.५ टक्के भौगोलिक प्रदेशावर शेती केली जाते. देशातील ६७ टक्के लोक उदरनिर्वाहासाठी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षरित्या कृषी व्यवसायावर अवलंबून आहेत. मात्र मागील दोन दशकापासून शेतीचा देशाच्या ढोबळ उत्पन्नातील व निर्यातीतील हिस्सा सातत्याने कमीकमी होत आहे. भारतीय शेती ही लहरी पर्जन्यमान, जुनाट तंत्रज्ञान व तुकडीकरण (विभाजन) यासारख्या अनेक समस्यांनी ग्रासली आहे. त्यामुळे शेतीची उत्पादकता, उत्पन्न व रोजगार क्षमता दिवसेंदिवस कमीकमी होत चालली आहे. परिणामी स्वातंत्र्य प्राप्ती नंतर ७४ वर्षे पूर्ण झाली असली तरी सामान्य शेतकऱ्यांची आर्थिक स्थिती हालाकीचीच आहे. हे चित्र जर बदलावयाचे असेल तर शेतीला सिंचनाची जोड देऊन उपलब्ध पाण्याचा नियोजनबद्ध पध्दतीने वापर केल्यास उत्तम प्रकारे शेती करता येईल.

प्रस्तावना :

सिंचन म्हणजे शेतीस, जमिनीस किंवा एखाद्या ओसाड स्थळास, भूप्रदेशास कृत्रिमरित्या पाणी पुरवठा करण्याचे विज्ञान आहे. जेथे पावसाचे प्रमाण आवश्यकतेपेक्षा कमी असते वा नगण्य असते तेथे अशी व्यवस्था करण्यात येते. महाराष्ट्रात लागवडीयोग्य जमिनीपैकी ८३ टक्के जमिन जिरायती आहे. अवर्षण प्रवण विभागात ७५० मि. मी. पेक्षा कमी पर्जन्यमान असते. महाराष्ट्रात एकूण जमिनी पैकी १/३ भाग अवर्षण प्रवण म्हणून ओळखला जातो. याठिकाणी शेती अजूनही पारंपारीक पध्दतीनेच मोठया प्रमाणात केली जात असल्यामुळे उत्पादकता व उत्पन्न क्षमता अल्प दिसून येते. शेती मध्ये पिकांचे

उत्पादन घेण्यासाठी विविध निविष्टांचा उपयोग केला जातो. त्यामध्ये बी-बीयाणे, रोपे, शेण खत, रासायनिक खते, सेंद्रीय खते, सूक्ष्म अन्नद्रव्ये, किटकनाशके, बुरशी नाशके, औजारे यासारख्या घटकांचा प्रामुख्याने उपयोग केला जातो. यासर्व निविष्टांमध्ये पिकाच्या उत्पादनासाठी पाणी हा घटक अत्यंत महत्वाचा आहे. जमिनीत ओलावा असल्याशिवाय पिकांची वाढ होवू शकत नाही. राज्यातील पाणी समस्या ही अतिशय असून मराठवाडा, विदर्भ, पश्चिम महाराष्ट्र, आणि उत्तरमहाराष्ट्र या भागात पाणी टंचाई प्रकर्षाने जाणवते. या भागात पिण्याच्या पाण्याचाच मोठा प्रश्न निर्माण होत असल्यामुळे शेतीसाठी पाण्याचे दुर्भिक्ष जाणवते. राज्यातील एकूण ३०७.५८ लक्ष हेक्टर क्षेत्रफळापैकी पिकाखालील एकूण क्षेत्र २३१.७५ लक्ष हेक्टर आहे. पिकाखालील एकूण भौगोलिक क्षेत्रफळापैकी १९२.१७ लक्ष हेक्टर म्हणजे ८२.९२ टक्के क्षेत्र कोरडवाहू असून फक्त ३९.५८ लक्ष हेक्टर क्षेत्र म्हणजे १७.०८ टक्केच क्षेत्र ओलिताखाली आहे. सिंचन आयोगाच्या शिफारशी नुसार हे प्रमाण जास्तीत जास्त ३० टक्के पर्यंतच वाढविणे शक्य होईल. त्यामुळे उर्वरित ७० टक्के क्षेत्र हे कोरडवाहूच राहणार आहे. म्हणून शेतीची उत्पादकता वाढविण्यासाठी त्याला पाण्याची जोड देणे आवश्यक आहे. सिंचन हा कृषी विकासाचा आत्मा आहे. शेती विकासात पाणी हा अत्यंत महत्वाचा घटक असून पाण्याशिवाय शेतीच्या विकासाची कल्पनाच करता येणे शक्य नाही. याच कारणामुळे देशात जलसिंचन या विषयाला अनन्यसाधारण असे महत्त्व प्राप्त झाले आहे. यालाच **Whater is more precious than gold** शब्दात व्यक्त केले जाते. जर देशात सिंचनाचा विकास झाला व शेतीला पाण्याची जोड मिळाली तरच जास्तीत जास्त शेतीचे क्षेत्र सिंचनाखाली आणणे शक्य होईल.

उद्दिष्टे :

- १) सिंचन आणि कृषी विकास यांच्यातील संबंधाचा अभ्यास करणे.
- २) राज्यातील उपलब्ध सिंचन व्यवस्थेचा आढावा घेणे.

संशोधन पध्दती :

प्रस्तुत संशोधन पेपर हा द्वितीय सामुग्रीवर आधारीत आहे. सदर पेपर तयार करण्यासाठी संदर्भ ग्रंथ, जलसिंचनाशी संबंधित पुस्तके, मासिके,

अहवाल आणि इंटरनेट इत्यादीचा वापर करण्यात आला आहे.

कृषी विकासात सिंचनाचे महत्व :

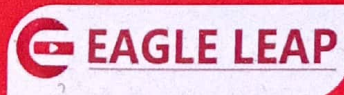
१. सिंचन विकासामुळे कृषीच्या उत्पादकतेत व उत्पादन क्षमतेत वाढ होण्यास मदत होते.
२. गुणवत्तापूर्ण व दर्जेदार कृषीमालाच्या उत्पादनासाठी चांगल्या सिंचन सोयी सुविधांचा विकास होणे गरजेचे आहे.
३. सिंचनामुळे वर्षभरात एकापेक्षा जास्त पिके घेणे शक्य होतात.
४. वाढत्या लोकसंख्येची अन्नधान्याची गरज पूर्ण करण्यासाठी सिंचनाचा विकास होणे गरजेचे आहे.
५. अवर्षणप्रवण क्षेत्रात शेतीची उत्पादकता वाढविण्यासाठी सिंचनाचे महत्व आहे.

निष्कर्ष :

सिंचन आणि कृषी विकास यांच्यात घनिष्ठ संबंध असून शेतीची उत्पादकता पाण्यावर अवलंबून आहे. परंतु राज्यातील बहुतांश शेतीचे (८३ टक्के) क्षेत्र हे पर्जन्यमानावर अवलंबून असल्यामुळे सिंचना अभावी शेतीची उत्पादकता अल्प दिसून येते. पाणी ही दुर्मिळ व मौल्यवान अशी राष्ट्रीय संपत्ती असून जीवनाचा व जीवनातील प्रत्येक क्षेत्राच्या विकासाचा खरा आधार आहे. सर्व समाजाच्या गरजा पूर्ण होतील आणि पर्यावरणाचा समतोल बिघडणार नाही अशा रितीने काळजीपूर्वक जलसंपत्तीचे नियोजन, विकास आणि जपणूक करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी शेतकऱ्यांनी जलव्यवस्थापनाचे गुण आत्मसात करणे गरजेचे असून शेती व्यवसायात व पाणी वापरात उद्योजकता विकास संकल्पनेचा वापर केल्यास निश्चितच कृषी उत्पादकतेत वाढ होण्यास मदत होईल.

संदर्भ :

१. डॉ. साखी गुप्ता आशा, "कृषि विकास का पर्यावरण पर प्रभाव"
Research Revolution ISSN : 2319-300X (June 2014), P-
29
२. कृषि संवादिनी-२०१९, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला, पृ.क्र. ४५
३. डॉ. भिसे रामेश्वर, "सिंचन प्रक्रिया उद्योग व बाजारपेठ", प्रशांत
पब्लिकेशन, जळगांव, पृ.क्र. ११
४. सौ. शहा सुरेखा, "महाराष्ट्राचे जलनायक", सुमेरू प्रकाशन, डोंबिवली,
पृ.क्र. २०८
५. प्रा. डॉ. भिसे रामेश्वर मा., "कृषी विकासातील बदल", यश प्रकाशन
अकोला, पृ.क्र. ५

**EAGLE LEAP PRINTER'S AND
PUBLISHER PVT. LTD.**

Contact : 7083766990 / 8600071634
Email : eagleleap.pp@mail.com

